

Onderwijsagenda voor de lower-class

Laten we binnen de Nederlandse beroepsbevolking drie klassen onderscheiden: upper-class, middle-class en lower-class. En laten we de lower-class omschrijven als de hoofdkostwinners die op hun dertigste niet meer dan het minimum-uurloon (8 euro bruto) verdienen of die een uitkering op of onder dat niveau genieten. Wie komt voor de belangen van de lower-class op? De lezers van De Volkskrant hebben de afgelopen weken een onderwijsagenda opgesteld: problemen waar hoognodig aan gewerkt moet worden.¹ Zijn de onderwijsproblemen van de lower-class daarbij voldoende aan bod gekomen?

Dat lijkt me geen gekke vraagstelling, al zeg ik 't zelf. Ik moet er meteen bij zeggen dat ik niet de pretentie heb die vraagstelling te kunnen beantwoorden. Ik kan slechts een aantal kanttekeningen zetten bij de groslijst van problemen die nu op tafel ligt. Hieronder wordt de groslijst weergegeven waarop door de Volkskrantlezers gestemd is. De nummers representeren het aantal stemmen dat op het probleem is uitgebracht.² Ik heb de problemen gerangschikt in drie thematische secties die voor onze vraagstelling relevant zijn: I. No Child Left Behind (optimalisering van het leertempo); II. No People Left Outside (*inclusion* op school en in de maatschappij); en III. Geen synergie tussen school- en thuiscultuur.³ De items die vooral op lower-class leerlingen betrekking hebben, heb ik van een asterisk (*) voorzien.

De onderwijsagenda: groslijst van De Volkskrant

I. No Child Left Behind (optimalisering van het leertempo)

- 2856** Scholen/leraren hebben te weinig tijd beschikbaar om leerlingen de benodigde begeleiding te geven (2856, 513: door geldgebrek; 844: doordat leraren overbelast zijn; 2856, 439: door al die organisatorische/bureaucratische rompslomp; 1314, 1167, 433: door tekortschietende vakbekwaamheid; 885, 651, 426, 239: door ondoelmatige didactiek en schoolorganisatie).
- 1980** Schoolklassen zijn te groot [c.q. *understaffed*] om leerlingen de benodigde begeleiding te geven.
- 1980*** Wat de 'basics' (beheersing van de Nederlandse taal) betreft, zijn de schoolklassen te groot om lower-class leerlingen (door onderdompeling in het Standaardnederlands) te helpen hun eventuele taalachterstand in te lopen.
- 1351** Wat de 'basics' (beheersing van de Nederlandse taal en Rekenen) betreft, doen scholen er te weinig aan, hun leerlingen op een aanvaardbaar peil te brengen.
- 699** Scholen/leraren worden belemmerd prioriteiten te stellen en zich op hun kerntaken [en op de 'basics'] te concentreren, doordat steeds meer maatschappelijke taken aan de onderwijsdoelen en zorgplichten van de school worden toegevoegd.
- 686*** De schoolloopbaan van leerlingen wordt teveel bepaald door vorderingstoetsen, zoals de CITO-toets, en door bureaucratische beslissingsregels (**125**), en te weinig door taxaties van hun groeipotentieel.
- 534** Leerlingen krijgen te weinig steun en sturing van leraren bij het maken van keuzes en bij het regisseren van hun leerproces.
- 327** Doordat scholen/leraren iedere leerling evenveel onderwijsuren moeten aanbieden, is men niet in staat leerachterstanden weg te werken.
- 285*** Lower-class leerlingen krijgen te weinig (bv. buitenschoolse) activiteiten aangeboden om hun horizon te verruimen en hun kansen te grijpen.
- 203*** (Mede door gebrek aan interculturele competenties van leraren) is hun taalgebruik en lesmateriaal te weinig afgestemd op het taal- en begripsvermogen van lower-class leerlingen.
- 147*** VMBO-leerlingen worden onvoldoende gestimuleerd en geholpen (zelfstandig huiswerk te maken en) de nodige leercompetenties te ontwikkelen.
- 62** Levenslange volwassenen-educatie (en niet alleen cursussen voor inburgeraars en tweedekansonderwijs voor voortijdige schoolverlaters) verdient een volwaardige plek in het onderwijsbeleid.
- (Overige items, betreffende differentiatie naar leertempo:)
- 888** Begaafde kinderen die graag leren, komen er vaak bekaaid af. Ook **128**: de basisschool biedt te weinig uitdaging aan leerlingen die méér in hun mars hebben; daar ligt de basis van de zesjescultuur.
- 406** De meeste leerlingen ervaren hun leertaken niet als zinvol, doordat ze hetzij te veel dan wel te weinig krijgen aangeboden (dus: doordat ze over- dan wel onderbelast worden).
- 128** De basisschool is voor alle leerlingen hetzelfde, ongeacht hun aanleg of niveau. De schoolactiviteiten moeten 'op maat' worden gemaakt, afgestemd op de intellectuele, sociale en emotionele vragen, behoeften, kwaliteiten en leerpunten van de individuele leerling.

II. No People Left Outside ('inclusion' op school en in de maatschappij)

- 781** Schaalvergroting in het onderwijs heeft geleid tot leerfabrieken waarin de leerling anoniem blijft en waarin lastige of bijzondere leerlingen vaker tussen wal en schip vallen. Ook **447**: kwetsbare leerlingen (bv. met gedragsproblemen) krijgen in het onderwijs niet de zorg en aandacht die ze verdienen.
- 639** Ons onderwijs is te weinig gericht op persoonlijke ontwikkeling en groei van jongeren in een snel veranderende wereld (competenties zoals: onderzoeken, initiatief nemen, problemen oplossen, sociale vaardigheden).
- 477** In vergelijking met meisjes raken jongens in ons onderwijssysteem op achterstand omdat het vooral verbaal (talig) van aard is. Ook **180**: vrouwen domineren in het onderwijs; het ontbreekt jongens aan manlijke rolmodellen en de schoolcultuur sluit niet op het wildere gedrag van jongens aan.
- 300** Het voorgeschreven lespakket (curriculum) past niet in deze tijd: het nut van de dingen die ze moeten leren is niet helder meer, en de kennis/vaardigheden die ze voor hun toekomstige functioneren nodig hebben, krijgen ze niet aangeboden.
- 105** Beroepsonderwijs en bedrijfsleven werken te weinig samen, bijvoorbeeld door het inrichten van duaal onderwijs (een leer-werkarrangement vanuit een betaalde parttime baan).
- 19** De segregatie tussen 'witte' en 'zwarte' leerlingen: er zijn haast geen gemengde scholen meer, die een afspiegeling vormen van de buurt waarin ze staan

III. Geen synergie tussen school- en thuiscultuur

- 1516** In het voortgezet onderwijs zijn de schoolklassen te groot (dertig leerlingen per klas), waardoor leerlingen een grote kloof ervaren tussen de thuiscultuur (egalitair, liefdevol) en de schoolcultuur (hiërarchisch, afstandelijk, weinig persoonlijke aandacht/klantgerichtheid).
- 1455** Ouders schuiven de opvoedingstaken steeds meer op de school af, vooral op het gebied van normen en waarden.
- 1295** Scholen/leraren moeten de onderhandelingscultuur afwijzen die (autochtone) leerlingen van huis uit hebben meegekregen, hun gezag hernemen en het respect opeisen dat ze verdienen en nodig hebben (**1167**): ze moeten leerlingen serieus nemen door eisen te stellen.
- 375** Scholen/leraren worden in hun handelen belemmerd door het ontbreken van gemeenschappelijke normen/waarden en een gemeenschappelijke visie op opvoeding en gedrag, gedeeld door de school en de ouders, gedeeld door de school en de maatschappij, en gedeeld door het hele leraarteam binnen de school.
- 237** Scholen/leraren en ouders weten niet hoe ze moeten omgaan met nieuwe ontwikkelingen op het gebied van internet en technologie zoals [mobieltjes (?),] games, Youtube, webcams etcetera. Dat leidt tot conflicten met leerlingen, omdat ouders geneigd zijn halfweg met hun wensen mee te gaan, terwijl leraren er meer toe neigen hun wensen te blokkeren of daaraan strikte grenzen te stellen.
- 224** Vooral in de hogere leerjaren van het voortgezet onderwijs is er te weinig contact en afstemming tussen ouders en school.
- 208** Ouders stellen aan hun kinderen onhaalbare eisen met betrekking tot schoolprestaties, sportprestaties, veel goede vriendschappen onderhouden; leerlingen dreigen onder deze prestatiedruk te bezwijken en in hun puberteit komen ze daartegen in opstand.
- 168** Het gezag van de leraar-als-expert en de vanzelfsprekendheid van traditionele kennisoverdracht (directe instructie en lesjes leren) is afgenomen doordat leerlingen ook langs andere weg (bv. via internet) kennis kunnen opdoen [en doordat de vakinhoudelijke expertise van vele leraren te wensen overlaat?].
- 165** Te veel scholen zijn eilanden in de samenleving: ze laten de dagelijkse praktijk in de gewone wereld niet aan bod komen en zijn niet betrokken op de samenleving.
- 105** Ouders kunnen hun kinderen niet begeleiden en bij hun huiswerk helpen, omdat de stof heel anders is dan in hun eigen schooltijd [c.q. omdat zij zelf de stof nooit gehad hebben].

Mijn eerste reactie is vol bewondering. Ik vind het een mooie lijst geworden: een inspirerende start voor het Volkskrantproject 2009/2010. Maar zoals aangekondigd, wil ik me hier beperken tot de vraag of deze groslijst voldoende recht doet aan de onderwijsproblemen van de lower-class. Die vraag is van belang omdat De Volkskrant haar lezers niet uit de lower-class rekruteert en omdat de onderwijsgeevenden (en de bestuurders en politici die het onderwijsbeleid bepalen) evenmin tot de lower-class behoren. Het is dus

goed denkbaar dat de groslijst een *bias* ten nadele van de lower-class vertoont. Ik ga dus nu op zoek naar lower-class problemen die misschien onvoldoende aan bod zijn gekomen in de groslijst.

A) Taalbeleid voor de lower-class

In sectie I van de groslijst wordt fors ingezet op het belang van een actief taalbeleid, gericht op beheersing van de Nederlandse taal. Wat echter onderbelicht blijft, is dat mondelinge en schriftelijke taalbeheersing niet alleen een belangrijke *uitkomst* van succesvol onderwijs is, maar ook een noodzakelijke *voorwaarde* daartoe.⁴ Wie de Nederlandse taal niet genoeg beheerst, kan onvoldoende van het geboden onderwijs profiteren. Voor de leeftijdsgroep van twee tot twaalf jaar heeft het onderwijs in de Nederlandse taal dus de hoogste prioriteit. Volgens mij is het dan problematisch dat men als gegeven accepteert dat 25% van de leerlingen die de basisschool verlaten het Standaardnederlands nog onvoldoende onder de knie heeft. De ambitie zou veeleer moeten zijn dat *iedere leerling* aan het eind van de basisschool het Standaardnederlands vloeiend kan lezen, spreken en schrijven en dat diegenen die deze norm in groep 8 nog niet gehaald hebben, in een schakelklas (groep 9) worden ingedeeld.

In dat licht is het streven van de middle-class (bv. in het Rotterdamse openbaar onderwijs) om iedere basisscholier een flinke dosis Engelse taalbeheersing mee te geven, een mank paard achter de wagen. Engelse les (en lessen met het Engels als voertaal) moeten als ontbeerlijke luxe beschouwd worden. Het ligt meer voor de hand dergelijke lessen alleen als verrijksstof aan te bieden, aan diegenen van wie de Nederlandse taalbeheersing op orde is.

Nog problematischer is dat men het zelfs niet nodig acht dat 100% van de VMBO-schoolverlaters de Nederlandse taal perfect beheerst. Ook hier hanteert men slechts de 75%-norm, zodat 25% onvoldoende geletterd het drempelloze MBO-1/2 instroomt.

Een ander aspect van het taalbeleid dat in de groslijst niet tot z'n recht komt, is de plaats van de moedertaal van leerlingen die van huis uit niet het Standaardnederlands hebben meegekregen. Volgens mij zijn er goede argumenten om die kinderen, zeker in hun eerste zes levensjaren, tweetalig op te voeden, zodat ze optimaal kunnen profiteren van de taalrijkdom/woordenschat van hun ouders. En ook wat de latere levensjaren betreft, is er best iets voor te zeggen hun afwijkende moedertaal niet als handicap maar als waardevol kapitaal (een *asset*) te benaderen, dat via aanvullend onderwijs of keuzevakken gecultiveerd kan worden: tweetaligheid is een kosmopolitische eigenschap waarop je trots mag zijn.⁵

B) Kansenbeleid voor de lower-class

Zeker sinds de invoering van de Mammoetwet, staat het Nederlandse onderwijsbeleid in het teken van gelijke kansen: bij voldoende talent en inzet moeten ook kinderen uit de lower-class worden geholpen om eventuele barrières te overwinnen en naar de hogere opleidingen door te stromen. De items uit sectie I van de groslijst passen alle in een dergelijk kansenbeleid. Maar in dat verband blijft een viertal problemen ongenoemd:

- de sorteerfunctie aan het eind van de basisschool en in de brugklas van het voortgezet onderwijs moet verbeterd worden (reductie van het risico dat leerlingen naar een te laag schooltype verwezen worden);
- de zijwaartse en verticale doorstroommogelijkheden van VBO naar MAVO en van MAVO naar HAVO zijn nog lang niet wat ze wezen moeten;
- voor alle schooltypen (van basis- tot en met hoger onderwijs) geldt dat het programmatempo en de diploma-eisen te zeer zijn afgestemd op de betere leerling/student, waardoor degenen met een lager beginniveau of leertempo tot achterstandsleerlingen, bijspijkergevallen en potentiële afvallers gedegradeerd worden; in een rationeel ingericht onderwijsbestel wordt het onderwijs afgestemd op het hoofdpeloton, waarbij de betere leerlingen/studenten (de "voorsprongleerlingen" of "hoogvliegers") gestimuleerd worden aan honourstrajecten deel te nemen;⁶
- in het beroepsonderwijs (MBO-3/4, HBO) is een nieuw probleem ontstaan: door middel van het competentiegerichte onderwijs, gelardeerd met beroepsstages, tracht men (naar mijn indruk) gediplomeerden af te leveren die naadloos voldoen aan de startkwalificaties die door de werkgevers gedictieerd zijn; hiermee worden getalenteerde leerlingen/studenten belemmerd verticaal door te stromen naar een hoger opleidingstype of naar doorgoeifuncties die een zwaarder opleidingspakket vereisen; ook zij zouden gebaat zijn met een diepergravende honoursvariant.

C) Kwalificatiebeleid voor de lower-class

Wat resteert is de aanzienlijk grote groep van leerlingen die het nooit verder zullen schoppen dan een minimumloon of een uitkering. Aan hen wordt in de groslijst geen woord vuilgemaakt, behalve dan in algemene zin: dat ze gebaat zijn bij kleinere klassen en voldoende zorg en aandacht, dat ze niet overvraagd moeten worden en dat hun leerplan nog eens kritisch moet worden doorgelicht. Het kernprobleem

is dat ze bestaan en dat we met z'n allen niet weten hoe hun onderwijsloopbaan het best kan worden ingericht: hoe kunnen zij zich het beste kwalificeren voor een volwaardige plaats op de arbeidsmarkt en in de samenleving? De basisvorming in het voortgezet onderwijs stond en staat vooral in het teken van het kansenbeleid (zie B) en zij is naar mijn indruk niet voldoende afgestemd op de leerlingen die geen enkel uitzicht op sociale stijging hebben. Het enige wat ze mogen hopen, is dat ze binnen afzienbare tijd hun brood kunnen verdienen, een eigen dak boven het hoofd kunnen vinden, een gezin kunnen stichten en dat ze vervolgens hun risico's op werkloosheid kunnen reduceren. Ze hebben haalbare leerdoelen nodig die bijdragen aan hun survival op de arbeidsmarkt. Ze willen leerstof waar ze iets mee kunnen, ambachtelijke competenties verwerven die ertoe doen. Zij hebben behoefte aan een leeromgeving die hen voldoende structuur biedt en die hun gevoel van eigenwaarde versterkt. Ze willen stages waar ze veel van leren en waar ze niet als krullenjongens worden geëxploiteerd. Ze hebben behoefte aan een duidelijk beroeps-perspectief en een evenwichtige afwisseling van theorie en praktijk.

Maar u merkt het al, lezer, ik blijf in algemeenheden steken, want in hun wereld ben ik niet thuis. Ik zit gevangen in de upper-middleclass en ik kan alleen maar hopen dat er verstandige VMBO-leraren en -managers, praktijkonderzoekers en praktische voortrekkers zoals Peter Winsemius zijn die de weg kunnen wijzen naar een optimale inrichting van de Beroepsgerichte Leerweg, het Praktijkonderwijs, het Speciaal Voortgezet Onderwijs en het Funderend MBO-1/2, en naar een doorlopende, geïntegreerde leerweg tussen voortgezet onderwijs en MBO-1/2.

In elk geval verdienen ook de volgende actuele beleidstopics expliciet benoemd te worden op de groslijst voor de onderwijsagenda van de lower-class:

- = de problematiek van Passend Onderwijs (al dan niet Samen Naar School in het reguliere onderwijs, de plaatsing van risicoleerlingen);
- = de integratie van gehandicapte en chronisch zieke leerlingen in het onderwijs- en arbeidsbestel;
- = de Aanval op de Uitval en de wijze waarop uitvallers moeten worden opgevangen; en
- = de aanpak van jeugdwerkloosheid en inrichting van de werkleerplicht voor jongeren tot 27 jaar.

D) Cultuurbeleid met betrekking tot de lower-class

De vierde lacune in de onderwijsagenda van De Volkskrant heeft te maken met cultuur. Ik bedoel de cultuur met een 'kleine c': hoe gaat men in het onderwijs met leerlingen uit de lower-class om? Het onderwijs is een instituut van de middle- en upperclass, en van lower-class leerlingen wordt verwacht dat ze zich aanpassen. Op de groslijst zou aandacht moeten worden besteed aan de fricties die daarbij optreden.

D1) Lower-class ouders en hun kinderen leven verhoudingsgewijs in armoede: ze hebben weinig te besteden. Als ze hun bestedingsruimte willen vergroten, moeten ze vrije tijd opofferen om te werken voor hun geld. En als ze binnen hun bestedingsruimte willen rondkomen, moeten ze zuinig leven en vrije tijd opofferen om zelf de nodige klussen te klaren. Zowel de ouders als de leerlingen zelf moeten woekeren met hun tijd en geld. Bovendien zijn lower-class ouders en hun kinderen kleinbehuisd, waardoor ze moeten woekeren met hun ruimte; gewoonlijk hebben lower-class leerlingen geen eigen kamer waar ze hun huiswerk kunnen maken. Hoe gaan onze middle-class scholen met het lower-class gebrek aan tijd, geld en ruimte om: wordt daar voldoende rekening mee gehouden? Gaan ze zuinig genoeg met deze karige lower-class *resources* om?⁷

D2) Er wordt wel gezegd dat het enige bezit van de lower-class (het zgn. proletariaat) uit hun kinderen bestaat. Dat is niet waar. Het belangrijkste 'kapitaal' waarover lower-class ouders en kinderen beschikken is het netwerk van familie, buren en vrienden en de steun die ze van hun lokale gemeenschap (en hun eventuele lokale kerk) kunnen verwachten. Velen ontlenen hun veiligheid aan de subcultuur die binnen dat netwerk gedeeld wordt. Hoe gaan onze middle-class scholen met die subculturen om: worden subculturele uitingen gerespecteerd, getolereerd of rondweg afgewezen? Wordt er niet te veel druk op lower-class leerlingen uitgeoefend zich te assimileren aan de mainstreamcultuur van de middle-class?

D3) Er is trouwens ook nog een ander stukje 'kapitaal' dat de verhoudingen tussen bevolkingsgroepen beïnvloedt: het gevoel dat "de anderen" minderwaardig zijn. Bijvoorbeeld in de Noord-Amerikaanse verhoudingen zetten de lower-middelclass en de *poor whites* zich af tegen de minderwaardige negers, die hun positie bedreigen. In hoeverre zijn onze middle-class scholen bereid hun allochtone en moslimleerlingen als volwaardige jonge burgers te bejegenen en hen te beschermen tegen de xenofobie en islamofobie waarvan de Nederlandse samenleving inmiddels doordrenkt is?

D4) In sectie III van de groslijst wordt ruime aandacht besteed aan de problematische gezagspositie van de leraar, maar men plaatst dat niet in een ruimer kader: de tanende gezagspositie van de upper- en middle-class (waarvan de school en de leraar belangrijke representanten zijn) in haar relatie tot de lower-class. Voorheen berustte haar gezag op een sociaal contract: jullie leveren arbeid en wij leveren werkzekerheid en sociale voorzieningen. Maar door de globalisering van de economie en de afbraak van de verzorgingsstaat is dat contract dode letter geworden. De lower-class heeft het gevoel dat met haar gesold

wordt, dat ze wel belasting moeten betalen, maar dat haar belangen door niemand serieus genomen worden. De lower-class is merendeels een *rechteloze onderklasse* geworden: je kan nog zo hard sappelen op school en op de arbeidsmarkt, het haalt allemaal niet uit, je blijft de *looser* in het gevecht om het bestaan. Het enige wat hun nog rest is hun recht op een *civil society* waarin ze in elk geval als volwaardige mens en volwaardige burger erkend worden, waarin ze fatsoenlijk, met respect, zonder machtsmisbruik bejegend worden. Eén van de centrale onderwijsproblemen is dat lower-class leerlingen geen vertrouwen meer hebben in de school en in de maatschappij. Lower-class leerlingen zijn bereid het gezag van hun leraren te aanvaarden, zolang deze niet als middle-class gezagshandhavers optreden, maar fatsoenlijk en effectief leiding geven aan hun leerproces.

Wes Holleman

weblog onderwijs 15-12-2009

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://extra.volkskrant.nl/interactie/onderwijsagenda/vraagstukken.php>

² Overigens kan men de populariteit van een item niet helemaal afmeten aan het aantal daarop uitgebrachte stemmen, aangezien sommige items pas later aan de lijst zijn toegevoegd en dus minder kans maakten om stemmen te vergaren.

³ De zes items die niet binnen deze drie secties passen, heb ik weggelaten (de nrs. 868, 678, 583, 375, 270, 70); verder heb ik enige items samengevoegd of bij het eerste item (I:2856) ondergeschoven.

⁴ Het is dan ook niet in het belang van lower-class leerlingen dat het hedendaagse rekenonderwijs (het zgn. Realistisch Rekenen in de basisschool) zo talig is ingericht.

⁵ Een complicerende factor is overigens de drietaligheid van vele moslimleerlingen, in zoverre van hen wordt verwacht dat ze ook de taal van de Koran beheersen.

⁶ Een voorbeeld bij uitstek van een honourstraject is de gymnasiale opleiding. Het is dan ook moeilijk te verdedigen dat gymnasiumleerlingen in de gelegenheid worden gesteld een klas te doubleren. Het ligt meer voor de hand dat degenen die 't in het honourstraject niet kunnen bolwerken naar het hoofdpeleton (het reguliere VWO) verwezen worden.

⁷ Verwerpelijke voorbeelden: hoge school- en studiekosten (en begrotelijke schoolfeesten en -uitjes); verbrokkelde lesroosters (loze tussen-uren); nablijven en strafregels; beroepsstages met onvoldoende begeleiding en onvoldoende leeropbrengst; de verplichte maatschappelijke stage in het georganiseerde vrijwilligerswerk (een typische middle-class liefhebberij). En als voorbeelden van ontbrekende schoolvakken: voorbereiding op het zwemdiploma, machineschrijven, voorbereiding en toetsing voor het bromfiets- en autorijbewijs.